

Jerzy Rajski

Nauczanie prawa porównawczego : (letnia sesja Międzynarodowego Wydziału Prawa Porównawczego)

Palestra 6/11(59), 56-61

1962

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY RAJSKI

Nauczanie prawa porównawczego

(Letnia sesja Międzynarodowego Wydziału Prawa Porównawczego)

Rozwijająca się i stale pogłębiająca współpraca międzynarodowa, jak również istnienie wzajemnych stosunków współzależności, w szczególności na polu gospodarczym, znajduje odgłos w rozmaitych dziedzinach współczesnych prawodawstw państw o różnych systemach społeczno-gospodarczych.

Rośnie więc znaczenie i rola badań prawnoporównawczych, bez których trudno dziś kusić się o osiągnięcie postępu nie tylko w nauce prawa, lecz także w pracach legislacyjnych czy praktyce wymiaru sprawiedliwości lub kształtowania ram prawnych obrotu gospodarczego. Okres izolacjonizmu prawniczego, który z nauki prawa uczynił studia o partykularystycznym charakterze nad stosunkami ograniczonymi w czasie i przestrzeni, dobiegł już swego końca.

Kierunek porównawczy w nauce prawa odgrywa rolę analogiczną do tej, jaka przypada w udziale historii prawa: zbliżają one do siebie, porównują instytucje, jako też całe systemy prawne. Jeden w przestrzeni, a drugi w czasie. Ich wspólnym celem jest uzyskanie bardziej perspektywicznego, a co zatem idzie lepszego spojrzenia (i poznania) na własny porządek prawny, wskazanie na dodatnie i ujemne strony określonych rozwiązań, rozszerzenie horyzontów myślowych zarówno tych, którzy tworzą prawo, jak i tych, którym przypadło w udziale praktycznie je stosować. Porównywanie pozwala prawnikowi nie tylko lepiej poznać własne prawo, lecz stanowi także najwłaściwszą metodę zrozumienia obcego prawa, z którym przychodzi mu przecież często stykać się nawet w codziennej praktyce. Stąd konieczność rozwijania studiów prawnoporównawczej natury, których niezbędność i wagę podkreśla fakt istnienia we współczesnym świecie wielkiej liczby suwerennych państw, o różnych systemach społeczno-gospodarczych (i prawnych), połączonych węzłami wzajemnych stosunków współpracy i pokojowej koegzystencji.

Przy stosowaniu metody prawnoporównawczej należy badać przepisy bądź instytucje porządku prawnego określonych państw w ścisłym powiązaniu z panującym w nich ustrojem społeczno-gospodarczym i politycznym.

Przeciwstawność prawa socjalistycznego i prawa państw kapitalistycznych nie zawsze jednak będzie stać na przeszkodzie przeprowadzeniu owocnych badań prawnoporównawczych. Jest rzeczą oczywistą, że

porównanie szeregu instytucji pozostających w ścisłym związku ze sprawowaniem władzy państwowej i z ustrojem państwa w prawach państw odmiennych typów nie doprowadzi do konstruktywnych rezultatów — poza stwierdzeniem ich przeciwstawności oraz wyższości jednego z reprezentowanych rozwiązań (teza o wyższości prawa typu socjalistycznego nad burżuazyjnym zostaje znacznie wzbogacona wnioskami wypływającymi z badań porównawczych). Niemniej jednak w wielu wypadkach badania prawno-porównawcze mogą doprowadzić do wysnucia istotnych wniosków nie tylko w zakresie problemów o charakterze formalnym (np. co do techniki legislacyjnej), lecz także — w konkretnych materiach — co do sposobu merytorycznego uregulowania określonych stosunków społecznych i gospodarczych (nie należy zapominać, że rozwój reguł prawnych normujących określonego rodzaju stosunki wykazuje pewne podobieństwa, a niekiedy nawet — jako to daje się obecnie zauważyć np. w dziedzinie handlu zagranicznego — pewne tendencje do upodobniania się i upowszechniania).

Aczkolwiek kierunek porównawczy w nauce prawa ma już swą długą historię i może się powołać na tak wielkich prekursorów, jak Monteskiusz, Bacon czy Leibholz, to jednak nie wypracowano — jak dotychczas — jego właściwej metodologii, a stan badań, w szczególności nauczania, przedstawia się w tej materii nienajlepiej. Na stan ten złożyło się wiele przyczyn różnorodnej wagi i charakteru (o czym trudno szerzej wspomnieć w ramach niniejszego sprawozdania). Jest rzeczą niewątpliwą, że praca tego typu wymaga szczególnego przygotowania, którego osiągnięcie utrudnia brak odpowiedniej literatury, placówek naukowych i kadry dydaktycznej (w programach uniwersyteckich większości państw kierunek porównawczy w nauczaniu prawa jest całkowicie zaniedbany).

W tej sytuacji niezwykle cenna okazała się inicjatywa grupy wybitnych komparatystów, reprezentujących zarówno państwa socjalistyczne, jak i zachodnie, którzy wychodząc na przeciw istniejącym w tym zakresie potrzebom, postanowili powołać do życia międzynarodową uczelnię. Zadaniem jej byłoby umożliwienie prawnikom całego świata prowadzenie studiów o charakterze prawno-porównawczym.

W dniu 17.X.1960 r. zostało utworzone — na posiedzeniu odbytym na Wydziale Prawa Uniwersytetu Paryskiego — Międzynarodowe Stowarzyszenie dla Nauczania Prawa Porównawczego (*L'Association Internationale pour l'Enseignement du Droit Comparé*), które postawiło sobie za zadanie popieranie i rozwijanie nauczania prawa porównawczego. Stowarzyszenie natychmiast przystąpiło do zorganizowania Międzynarodowego Wydziału Nauczania Prawa Porównawczego, który już wiosną następnego roku rozpoczął swoją działalność przez nauczanie, popieranie badań naukowych i wydawanie rozmaitych publikacji, przyczyniając się w ten sposób do dalszego wzrostu zainteresowań oraz dalszego rozwoju porównawczej nauki prawa.

Siedziba administracyjna Wydziału została ustanowiona w Strasburgu. Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Strasburskiego oddał do dyspozycji wymienionego Wydziału Nauczania Prawa Porównawczego swoje lokale, urządzenia i bogatą bibliotekę. Dziekanem Wydziału został dyrektor Instytutu Prawa Porównawczego Uniwersytetu Parys-

kiego prof. R. Rodière, jego zaś zastępcą dyrektor Instytutu Prawa Porównawczego w Barcelonie F. de Solà Canizares. We władzach Wydziału, jak również w organach patronującego mu Stowarzyszenia zasiadli przedstawiciele nauki prawa zarówno państw zachodnich, jak i państw socjalistycznych. W ten sposób przedstawiciele tych ostatnich państw mają znaczny wpływ na charakter i kierunek prac Wydziału. Na podkreślenie w tym miejscu zasługuje aktywny i znaczny udział w tych pracach przedstawicieli polskiej nauki. Tak więc prof. J. Wasilkowski wchodzi w skład Komitetu Patronującego działalności Stowarzyszenia, prof. S. Rozmaryn jest członkiem *Conseil de Direction* Stowarzyszenia, Rady Wydziału oraz komisji programowej z zakresu prawa Państwowego, a profesorowie W. Czachórski i A. Szpunar — analogicznych komisji z zakresu prawa państw socjalistycznych i prawa cywilnego.

Prace Wydziału odbywają się podczas 5—6 tygodniowych sesji organizowanych dwukrotnie w roku (sesji wiosennej i letniej)¹, poza którymi organizowane są także sesje specjalne.²

Podstawowy program studiów rozłożony jest na trzy etapy, zwane w nomenklaturze oficjalnej cyklami. Studia na każdym z powyższych cykli trwają przez okres jednej sesji. Warunkiem kontynuowania studiów na wyższym kursie jest ukończenie kursu niższego oraz zdanie z pozytywnym wynikiem przewidzianych programem egzaminów.

Pierwszy cykl nosi charakter wprowadzający do porównawczej nauki prawa i jednocześnie przygotowujący do prowadzenia badań charakteru prawnoporównawczego. Tak więc zapoznaje się słuchacza przede wszystkim z istotą, znaczeniem i celami metody porównawczej stosowanej w nauce prawa, uczy się szerszego spojrzenia na zjawiska prawne, porządkuje kolejno pojęcia, co pozwala przemyśleć podstawy komparatyki prawniczej i przygotować w ten sposób korzystną glebę do działalności nowej, zmierzającej do praktycznego stosowania tej metody w określonych dziedzinach prawa. W tym celu zapoznaje się także studiujących z panoramą porządków prawnych rozmaitych państw, wchodzących w skład wielkich współczesnych systemów prawodawstw, określonych w nauce mianem romanistycznych, anglosaskich i socjalistycznych.

Konkretyzację wyników praktycznego zastosowania metody prawnoporównawczej stanowią ponadto wykłady porównawcze z zakresu prawa konstytucyjnego i międzynarodowego prawa prywatnego.

Studia powyższe uzupełniają wykłady poświęcone systemom prawnym, które charakteryzuje znaczny stopień odrębności od wyżej wy-

¹ Dotychczas odbyły się 4 takie sesje: w dniach 19.III.—22.IV.1961 r. w Madrycie, 31.VI.—31.VII.1961 r. w Helsinkach (zob. sprawozdanie opublikowane w nrze 19 z 1961 r. „Prawa i Życia”), 18.III.—28.IV.1962 r. w Strasburgu (sprawozdanie w „Prawie i Życiu” nr 12 z br.) oraz 15.VII.—16.VIII.1962 r. ponownie w Helsinkach.

² W marcu br. tego rodzaju sesja odbyła się w Strasburgu i poświęcona była studiom nad organizacjami europejskimi, a we wrześniu w Lublanie i Trieście (program: organizacje europejskie oraz czterodniowe seminarium poświęcone prawu jugosłowiańskiemu, zorganizowane przy współudziale Uniwersytetu w Lublanie w dniach 5—8 września).

mienionych będących z konieczności w centrum zainteresowania, mianowicie prawom państw skandynawskich i afro-azjatyckich.

Cykl drugi obejmuje wykłady prawnoporównawcze (głównie o charakterze monograficznym) dotyczące podstawowych problemów, instytucji czy nawet wyjątkowo całych działów prawa prywatnego i publicznego (według oficjalnej nomenklatury, odpowiadającej stanowisku zajętemu w tej materii przez zachodnią naukę prawa) i w związku z tym podzielony jest na 2 odrębne sekcje. Podstawowym celem tego etapu studiów jest metodyczne konfrontowanie rozwiązań przyjętych w zakresie omawianych zagadnień w ramach porządków prawnych państw o rozmaitych ustrojach społeczno-gospodarczych i systemach prawodawstwa. Przez wysłuchanie takiego pogłębionego wykładu porównawczego poświęconego określonym instytucjom studiujący uzyskuje możliwość z jednej strony — skonfrontowania wyników zastosowanej w wykładzie metody z pewnym schematem metodologicznym, przedstawionym w postaci jedynie założeń podstawowych w wykładach poświęconych wstępowi do prawa porównawczego (prowadzonych na I cyklu), a z drugiej strony — szersze spojrzenie na określone zjawiska prawne.

Tytułem przykładu można wskazać na niektóre zagadnienia, które stanowią przedmiot tego rodzaju wykładów przeprowadzonych na ostatniej sesji Fakultetu w Helsinkach. Wykłady prowadzone w sekcji prawa prywatnego dotyczyły m. in. zobowiązań umownych, odpowiedzialności cywilnej, istoty i ograniczeń własności prywatnej, umów międzynarodowej sprzedaży towarów, prawa małżeńskiego, spółek handlowych, uznawania zagranicznych orzeczeń sądowych, międzynarodowego prawa małżeńskiego, a wykłady prowadzone w sekcji prawa publicznego m. i. postępowania administracyjnego, odpowiedzialności władzy publicznej, sądownictwa administracyjnego, pojęcia praworządności i federalizmu, prawa publicznego nowych państw afrykańskich.

Cykl trzeci, pomyślany jako końcowy etap, ma dość oryginalny charakter. Składają się nań tzw. kursy kolektywne, tzn. cykle wykładów wygłaszanych przez zespół profesorów, reprezentujących rozmaite porządki prawne na jeden, każdorazowo obierany temat, przy czym każdy z profesorów prezentuje w tej materii stanowisko własnego prawa, a potem następują kolokwia, w ramach których studiujący dyskutują z zebranymi jednocześnie wykładowcami nad wnioskami stanowiącymi uogólnienia, wynikające z porównawczego rozważenia wyłożonego materiału. Jest to więc etap studiów, w którym od studiującego wymaga się samodzielnego zastosowania metody porównawczej przy przemyśleniu i opracowaniu materiału, uzyskanego w toku wykładów i uzupełnionego przez przestudiowaną literaturę przedmiotu. Wadą tego cyklu studiów jest niespodziewany zanik podziału na sekcje prawa publicznego i prywatnego (dający się usprawiedliwić chyba tylko tą okolicznością, że liczba adeptów nauki prawa porównawczego, którzy zazwyczaj dobrną do tego etapu studiów, jest stosunkowo niewielka, wobec czego trudno jest rozdzielać ją jeszcze na 2 grupy), wskutek czego słuchacz interesujący się bliżej jedną z tych olbrzymich dziedzin prawa zmuszony jest nie tylko do wysłuchania wykładów, uczestnictwa w seminariach i kolokwiach, lecz także do zdawania egzaminów z przedmiotów, które

są zupełnie dalekie od najszerzej nawet ujętego kręgu jego zainteresowań.

Podczas ostatniej sesji tematy tego rodzaju kursów kolektywnych były następujące:

- kontrola zgodności ustaw z konstytucją,
- kumulacja odpowiedzialności kontraktowej i deliktowej,
- rola sądów najwyższych,
- kontrola zawiązania spółek akcyjnych:

Liczny udział studiujących w pracach tej sesji (mimo nie bardzo sprzyjających warunków związanych z jej lokalizacją w miejscu nie dla wszystkich dogodnym, bo położonym na uboczu wielkich szlaków komunikacyjnych) stanowił wymowny dowód pożyteczności prowadzonych przez Wydział studiów. Wzięło w niej udział z górą 160 słuchaczy, reprezentujących przeszło 35 państw (w tym również państw socjalistycznych: Jugosławii i Polski). W dalszym ciągu dało się zaobserwować zjawisko wzrostu liczby przedstawicieli państw afro-azjatyckich i południowo-amerykańskich, którzy stanowili około 30% ogólnej liczby słuchaczy. Jest to znamienny fakt wzrostu znaczenia i międzynarodowego autorytetu Wydziału, który staje się w ten sposób prawdziwym, światowym forum nauczania prawa porównawczego.

Jeżeli spojrzeć na słuchaczy pod kątem widzenia rodzaju wykonywanego zawodu, to większość wśród nich stanowili adwokaci, dalej młodzi pracownicy nauki, wreszcie sędziowie.³

Z państw europejskich najliczniej reprezentowane były NRF i Francja, z socjalistycznych zaś Jugosławia (wśród jej reprezentantów znalazł się także adwokat z Zagrzebia M. Acimovic, zajmujący się jednocześnie pracą naukową na Uniwersytecie Strasburskim).

Słuchacze mieli możliwość wysłuchania wykładów wygłoszonych przez kilkudziesięciu wybitnych komparatystów, reprezentujących szereg krajów i wszystkie (poza Australią) kontynenty. Naukę socjalistyczną na sesji tej reprezentowali: rektor uniwersytetu belgradzkiego B. Blagojevic, profesorowie Instytutu Państwa i Prawa Akademii Nauk ZSRR W. Tumanow i B. Topornin, dyrektor Instytutu Państwa i Prawa Akademii Węgierskiej — J. Szabo oraz dziekan Wydziału Prawa U. W. — prof. J. Jodłowski.⁴

³ Specyficzny element stanowili słuchacze z krajów afrykańskich, w przeważającej większości odbywający studia wyższego stopnia w instytutach lub uniwersytetach zachodnio-europejskich i przygotowujący się do objęcia odpowiedzialnych stanowisk w swoich krajach ojczystych, które dopiero co uzyskały niepodległość.

⁴ Prof. J. Jodłowski wygłosił wykład poświęcony prawu polskiemu na I cyklu studiów oraz wystąpił z wykładami poświęconymi roli naszego Sądu Najwyższego na III cyklu. Ponadto niżej podpisany prowadził seminarium prawnoporównawcze z zakresu prawa państw socjalistycznych oraz odrębnie prawa polskiego (na I cyklu), jako też przeprowadził seminarium poświęcone zbiegowi odpowiedzialności *ex contractu* i *ex delicto* na III cyklu. W ramach tych seminariów szeroko dyskutowane były takie zagadnienia, jak rola, organizacja i struktura adwokatury w państwach socjalistycznych. Dzięki temu, że słuchacze mieli możliwość zapoznania się z naszym Zbiorem zasad etyki adwokackiej i godności zawodu, udostępnionym im w językach stanowiących języki wykładowe na Fakultecie, mogła się nad tym Zbiorem toczyć żywa i rzeczowa dyskusja, a wynikiem jej była jednomyślna nieomal, pozytywna ocena Zbioru ze strony wszystkich słuchaczy, w tym także ze strony wielu adwokatów z państw zachodnich.

Spośród licznej grupy wybitnych komparatystów zachodnich znaleźli się jako wykładowcy m. in. M. Ancel, R. David, D. Lévy, G. Marty, P. M. Gaudemet, R. Houin (Francja), G. Gorla, R. Sacco, P. Verrucoli (Włochy), W. J. Ganshof van der Meersch (Belgia), Lord Chorley, J. A. Jolowicz, K. R. Simmonds (W. Brytania), M. Rheinstein, S. Mentschikof, J. Hazard, Stone (USA), L. Baudouin, E. McWhinney (Kanada) itd. W tej sytuacji szczególnie pożyteczny był aktywny udział przedstawicieli socjalistycznej nauki prawa, dzięki czemu zajęła ona czołowe miejsce wśród odbywających się wykładów (dla większości studiujących był to pierwszy kontakt z prawdziwą socjalistyczną nauką prawa, w czym upatrywali oni największą zdobycz tego stosunkowo krótkiego okresu studiów). Nieprzerwany udział polskich profesorów w roli wykładowców Fakultetu⁵ spowodował, że mamy tu dobrą opinię i ustalone już tradycje. Ich kontynuowanie, sprzyjające dalszemu rozszerzaniu się kontaktów międzynarodowych, oraz popularyzowanie osiągnięć ustawodawcy socjalistycznego wśród pracowników zachodnich, a w szczególności tych, którzy reprezentują państwa znajdujące się dopiero w fazie budowy podstaw ustrojowych i prawnych, wydaje się zadaniem bardzo ważnym i niezmiernie pożytecznym.

⁵ Poza prof. S. Rozmarynem, który wykladał podczas obu poprzednich sesji, w Strasburgu prowadził wykłady również prof. S. Piątowski.